

491.82

N/241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

FEB 15 1968

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XV, св. 3—4.

БЕОГРАД, 1966.

ГЕНИТИВНЕ СИНТАГМЕ С ПРЕДЛОГОМ КОД И НЕКЕ ЊИХОВЕ ОПОЗИЦИЈЕ

1. Предлог *код* с обликом самосталних речи уз који се употребљава има неколико међусобно различних значења. У свакоме од њих он се употребљава напореда с по неком другом предлошко-падежном везом. И ни у једног од тих значења није везан за аблативно, а, осим у једном случају о коме ће нешто ниже (у т. 10 а, б) бити речи, ни за друго које од посебних основних значења генитива.

Овај предлог, пре свега, одређује место у близини појма с именом у облику уз који стоји:

Милош ти је, госпо, погинуо *код Ситнице, код воде студене* (нар. песма). — Ђуко чека *код кола* (М. Глишић, Целокупна дела I, 100). — Остани *код деце* (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 38). — Сутра ће се *код кнежевине куће огледати* (П. Кочић, Целокупна дјела, I, 66). — *Код сваке турске грађевине* има таквих дозифивања (И. Андрић, Приповетке, 21). — *Код самог уласка* сједио је у широку столицу с наслоном (Д. Шимуновић, Испод Динаре, 206). — Нека *код огњишта* почива и млађима прича (В. Цар Емин, Нове борбе, 119). — Застао је Филип *код тог старог трулог зида* (М. Крлежа, Повратак Филипа Латиновића, 10). — Закрочи преорицом и заустави се *код звона* (И. Г. Ковачић, дани гњева, 61). — Буди у пет сати послје подне *код школе* (Ј. Берковић, Милости не тражим, 85). — Стража ће бити *код онога крајњег камиона* (В. Калев, Дивота прашине, 70). —

2. а) Али не само да се нешто налази, или да се нека радња врши на означеном месту, него се генитивом с пред-

логом код означава и крај кретања у непосредној близини места с именом у томе падежу. Ова је веза, хтели смо рећи, — иако можда и у народу не свугде равномерна и иако се, поготову код појединих писаца, подједнако често не употребљава и уз глаголе кретања у правцу појма именованог обликом генитива — и у овој функцији у свакодневном разговорном и пословном језику, па и у језику наше културе, доста распрострањена. И то не само уз свршене глаголе, какве имамо у примерима: *Сједи код њега* (М. Миљанов, Примјери чојства и јунаштва, 28). — *Сједи код извора* (нар, приповетка, 118). — *Да је смјестим код ове богобојазне обитељи* (Ст. М. Љубиша, Цјелокупна дјела, I, 59). — *Смјести је у Зупцима код добре породице* (Исто, 59). — *Кад дође у Београд он одјаше код владике* (Вук). — *А ја се затворих у собу, те станем код прозора...* (Д. Шимуновић, Испод Динаре, 212). — *И она је дошла и сјела код њихова стола* (С. Колар, Или јесмо или нисмо?, 51), у којима се, мада казују да је учињен покрет према месту чије је име у генитиву, генитивом с предлогом код ипак одређује место на коме је цео покрет учињен од почетка до краја. У првом примеру: особа која је села прво се нашао код онога код кога је села, па је тек онда села. У другом је, на исти начин, цела радња садања извршена код извора. У трећем примеру: глагол *сместити* значи што и *наћи место*, а цео пример: *Нађе јој место код ове богобојазне обитељи*. У последњем примеру (Сл. Колара) она о којој је реч прво је дошла за њихов сто, па је тек онда ту села. Оправданост овакве анализе очигледно потврђује други пример из Љубише: *Смести је у Зупцима* (тј. *нађе јој место у Зупцима*) *код добре породице*. Онај о коме се говори прво се нашао у *Зупцима код добре породице* и ту је сместио своју штићеницу. А још најочигледније се ово види у примеру из Вукова језика: *Кад дође у Београд одјаше код владике*, где управни глагол *одјашати*, по самоме Вуку (в. објашњење те речи у његову Рјечнику), значи *сјашати* с коња, а у овоме случају одсести после јахања. Али се генитив с предлогом код, и поред свега настојања граматичара да овакву употребу ограничи, употребљава и као

одредба не само места у коме се нешто налази или врши већ и као одредба места у коме се завршава кретање отпочето ван њега — било да се то кретање означава свршеним или несвршеним глаголима. И то је употреба ове предлошко-падежне везе у тој функцији, како рекосмо, доста широка, како у народним говорима и код писаца у екавским областима, тако и на југозападу у ијекавским говорима. А свакако је ограниченија код хрватских писаца. Не наравно зато што је не би било у народним говорима хрватских крајева. Ми управо имамо доказа да се веза генитива с предлогом код употребљава уз глаголе завршетка кретања у месту с именом у генитиву и у штокавским говорима Хрватске, чак и оним најстаријим.¹ Узрок ређој таквој употреби је у ствари у нечему другом, а наиме у налажењу граматичара да је таква употреба неправилна.

б) Највероватније зато што је нису налазили у личном језику В. Караџића: и Даничић и Будмани, и Фран Ивековић и Маретић, и Ившић и неки млађи граматичари и лексикографи, не само на хрватској већ и на српској страни, наглашавали су, неки и пренаглашавали, да се таква употреба, иако распрострањена у народним говорима, не може допустити у књижевном језику, већ ту треба употребљавати облик датива, сам или с предлогом *к(а)*.² И велика већина писаца је, држећи се онога што граматичари прописују, избегавала, а знатан део и још увек избегава, употребу генити-

¹ Проф. Стј. Ившић у значајној дијалекатској студији *Današnji posavski govor* изрично каже да се у њему среће таква употреба предлога *код* с обликом генитива (в. *Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti*, књ. 197, стр. 116).

² Гледиште граматичара и лексикографа о њој изложио је Б. Милановић у расправи *Употреба предлога код (с генетивом) уз глаголе кретања* (Наш језик, књ. IX, н. с.), у којој он, можемо рећи први, доказује да је такво гледиште неодрживо, и то своје схватање поткрепљује великим бројем примера из језика српских писаца. А потписани је у огледу *Однос граматичара према норми књижевног језика* (Споменица Српске академије наука и уметности, књ. 26, Београд 1964, стр. 206) навео и примере из језика хрватских писаца, па закључио да се употреба предлога *код* у служби означавања камо доспева неко кретање не може сматрати провинцијалном, како то тврди Т. Маретић у своме *Језичком савјетнику*, нити недопуштеном у књижевном језику, каквом су је проглашавали граматичари до најновијег времена — само зато што нису водили рачуна о књижевнојезичкој и говорној пракси и о пореклу такве употребе.

ва с предлогом код у функцији одредбе завршетка кретања у месту према коме се оно врши. Међутим, ширина употребе ове предлошко-падежне везе у тој функцији никако не оправдава да се оспорава њена правилност — ни у књижевном језику, где налазимо:

Него сам коња тражити пошао, пак се ево код тебе увратих (М. Рељковић, Сатир, 54). — Молим вас... да отидете код моје куће (Вук Караџић, Преписка I, 325). — Дошли су данас код мене неки Пипери (П. П. Његош, Писма). — А што нијеси прије дошао код мене (Ст. М. Љубиша). — Он пошаље три Турчина код Миленка (П. М. Ненадовић, Мемоари). — Већ хајдемо и ми код сватова (Л. Ботић, Дјела, 41). — Арсен уђе код њега (Л. Лазаревић, Приповетке, 126). — Из другог (је) села код њих на прело дошао (Ј. Веселиновић, Сlike из сеоског живота, 23). — Ти ћеш, Илија увратити код бирова (М. Глишић, Дела I, 21). — Одведе овога код Радојице (Св. Ранковић, Целокупна дела III, 193). — Иде код Стеве берберина за клупу (Р. Домановић, Целокупна дела I, 153). — И кући нашој код нас увратио би с Крете (Маретић-Ившић, превод Хомерове Илијаде III, стих 233). — Уђе и она у собу код матере (Б. Станковић, Нечиста крв, 57). — Хтео сам да уђем код њега (Б. Нушић, Одабране комедије, 197). — Дођи код мене да видиш нешто (В. Петровић, Приповетке, 54). — Препузао је преко преплета и ушао код њега (Н. Симић, Браћа и кумири, 191). — Уз разговоре су свратили код Ћире (Д. Радић, Село, 156). — Иди код оне господе горе (С. Јаковљевић, Српска трилогија, 74). — Могоао би засад послати све то код господина Тупмана (Стј. Крешић, превод Пиквикова клуба Ч. Дикенса I, 38). — Како се одавде види, мајка одлази код њих на жалост и враћа се скрхана (И. Андрић, Госпођица, 87). — Ја сам престао да одлазим код кума Благоја (Исти, Деца, 124). — Рекао сам му да сам пошао код једног знанца (Ј. Берковић, Милости не тражим, 39). — Угледао сам ову пјесму штампану кад сам дошао на допуст и свратио код свог побратима (Д. Тадијановић, Политика I. I, 1966). Вјеровао бих да је

свратио код оног кога ми није открио (М. Селимовић, Дервиш и смрт, 98).

Како видимо, овакву употребу генитива с предлогом код налазимо и код старијих и код новијих писаца. А ње има, врло много, и код најновијих, и у дневној штампи, и у свакодневном говорном језику. Па када је тако, ову особину јамачно морамо сматрати допуштеном и у књижевном језику.

Њу уосталом и лингвистички оправдава употреба других сличних предлошко-генитивних веза у истој функцији. Када се, рецимо, предлозима *иза*, *између*, *изнад*, *испод* и *испред* с обликом генитива означава, поред осталог, и место завршетка кретања, нема разлога да се у случају исте такве употребе предлога код спори њена правилност и да се она оглашава некњижевном.

3. а) Занимљево је да граматичари у истој функцији не означавају тако одређено као неправилну употребу генитива с предлогом *крај* који је врло често потпун синоним предлошко-падежној вези с предлогом *код*. Он је то свакако врло често у функцији одређивања места у непосредној близини појма с именом у генитиву. И предлошко-падежном везом генитива с предлогом *крај* означава се, дакле, да се нешто врши, збива или налази близу појма с именом у генитиву, као у примерима:

Она седи *крај Ђорђа* (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 284). — *Крај крвета* је мали сточић с чашама медицинама и понудама (Исто, 272). — Тамо *крај башче* на тратини леже (А. Ковачић, Приповијести, 49). — *Крај* ње на бијелу пијеску стајала је дрвена посуда (Д. Шимуновић, С Крке и Цетине, 123). — Поздрављао сам весело сваку јелу што се дизала *крај пута* (Исто, 131). — Стаде *крај једног огољелог трна* (П. Кочић, Целокупна дела I, 139). — *Крај точка* је стајао младић (Исто, 111). — *Крај саме ријеке* начинио колибицу од ракитова грања (И. Андрић, Приповетке, 32). — Ко вам даде да садите ове рогове *крај пута* (Исто, 59). — Она узе преслицу па седе *крај Пере* (Ј. Веселиновић, Слике из сеоског живота III, 81). — Седео је цело после подне *крај његове постеље* (С. Јаковљевић, Ликови у сенци,

134). — Видео оне кречане и оне нове куће *крај станице* (Б. Ћосић, Покошено поље, 453). С предугим рукавима подвртнутим *крај ручног зглоба* (М. Лалић, Свадба, 32). — *Крај кревета* је некакав стари зелени наслоњач (А. Г. Матош, Ново иверје, 9).

А у већини ових и сличних случајева би се, штавише, место *крај* могао употребити предлог *код*, а да се при том у смислу језичких делова у којима су употребљене апсолутно ништа не измени. То ће рећи да су ове две предлошко-падежне везе у тој служби семантичко-синтаксички синонимима. Па ипак се у неким случајевима, можда и већем броју њих, јасно осећа нијанса у значењу, и о њој ће ниже, у т. 11., бити говора.

б) Ђ. Даничић, истина, у својој Синтакси, стр. 205, пориче означавање „примицања“ глаголу уз који долази генитив и с предлогом *крај* у неким случајевима, као што је: *Баџи сукњу у зелену траву, а кошуљу крај воде Дреновца*. Али већ П. Будмани (у Рјечнику Југославенске академије) износи своје неслагање с Даничићем и даје више потврда за употребу предлога *крај* с обликом генитива у којима се означава управо примицање месту, тј. завршетак кретања у месту означеном тим падежом, као: *Уклони се с њом крај брда* (из И. Ђурђевића). — *Осман мртав паде крај Омера* (из. нар. песме). — *Па га врже крај њега у траву* (исто). — *Наврти на ражањ и метне крај огња да пече* (нар. приповетка). А с овима можемо навести и пример: *Почеше се вијати изнад стаја и падати крај торова* (П. Кочић, Цјелокупна дјела).

4. Занимљиво је, исто тако, да нико од граматичара не говори о неправилности употребе предлога *у* с обликом генитива у функцији означавања прилажења к појму с именом у генитиву, који се доиста за једно време развитка нашег књижевног језика ни оспорити не може у примерима типа: *Јесте ли бар послуже ишли у адвоката?* (И. Ћипико, За крухом, 228), на којима ћемо се задржати и мало даље, када будемо говорили о овој предлошко-падежној вези чији архаични карактер ми данас објашњавамо управо њеном некадашњом синонимношћу с предлогом *код* уз облик генитива.

5. Место које се одређује генитивом с предлогом *код* не мора увек бити непосредно крај појма чије име је у томе падежу, него и даље од њега. Оно може, како Ђ. Даничић каже, бити „у кући или у завичају или у подручју онога што значи реч у другом падежу“ (Србска синтакса, 198). Ми овоме додајемо да се везом генитива с предлогом *код* може одређивати бављење, односно присуство онога што се казује управном речју и у поседу, у служби, у схватању, у веровању или мишљењу, у ставу појма с именом у генитиву:

Код Грујице носиш чисту свилу, а *код нас* ћеш по свили шетати (нар. песма). — *Код Марка* је чудан адет био (исто). — *И код нас* је родила пшеница (исто). — *Затече их сву тројицу код куће* (нар. приповетка). — Њега Главаш намести *код некаквога човека* да му чува овце (Вук, Житије хајдук Вељка Петровића). — *Код народа* немају правога поверења (Вук). — *Код мене* је оваква уредба (П. П. Његош, Шћепан Мали, 123). — *Ма и ја се питам и слушам код славнога суда* (П. Кочић, Цјелокупна дјела I, 125). — *Не смије се све тамо узимати строго као код суда* (Ј. Козарац, Мртви капитали, 94). — Оно мало народног живота што се у четрдесетим годинама јављало *код аустријских Словена* није га могло ужећи (В. Новак, Под Нехајем, 71). — *Сједи тамо код мене* сваки дан (Д. Шимуновић, Испод Динаре, 136). — *А код младожење* — славље какво се ријетко памти (Исто, 172). — Био је именован заповједником коњице *код градског редарства* (А. Цесарец, Златни младић, 190). — Увидео је да је *код Јошка пропао* (Исто, 97). — *Јуре се чешће пропитивао код трговца* (И. Г. Ковачић, Дани гњева, 20). — *Код нас* ти их (круптира) има на сваком кораку (В. Калев, Дивота прашине, 44). — *Кишобран* је изазивао смех *код публике* (Р. Маринковић, Руке, 39). — *Нема ти код мене* миле-лале (Исто, 144). — *Другачије је код трговца препродавца* (М. Божић, Курлани) 23). — *Код њега* није било „нећу“ (Ј. Берковић, Милости не тражим, 30). — *Пође тражити лисницу код Оперe* (Сл. Колар, Или јесмо или нисмо, 83).

Код Грујице не значи у Грујичиној близини, већ у њего-

ву дому; код нас је родила пшеница значи да је пшеница родила у нашем крају; код куће значи — у кући; Код мене је оваква уредба — у мојој земљи је оваква уредба; код славног суда — у славном суду; код аустријских Словена — у њиховој средини, међу њима; код младожење — у младожењиној кући; код градског редарства — у градском редарству; код Јошка је пропао — по Јошкином схватању је пропао; смех код публике је смех у публици итд. Тако исто у примеру: *Та је његова неутралност и побудила сумњу код неких вечито срдачних грађана* (Р. Маринковић, Руке, 26) веза код неких вечито срдитих грађана значи у мишљењу тих грађана; у реченици: *Па ми се тај кристјанизам не свиђа ни код Гетеова Фауста* (А. Цесарец, Златни младић, 390) предлог код с обликом генитива значи што и: *у назорима, у погледима Гетеова Фауста*.

а) Сродност ових значења с основним значењем предлошко-падежне везе о којој говоримо, са значењем које она има у функцији обележавања непосредне близине појму с именом у генитиву — негде је ближа, а негде даља. У извесним случајевима, какав имамо у примерима типа: *Он се тренутно само задржао код Гарe* (М. Божић, Курлани, 94), где можемо схватити и да се задржао крај Гарe и да је био у њеној кући, односно на послу тамо где се она налазила, и уопште када је реч о конкретним појмовима — сродност значења се лако запажа. Тамо, међутим, где се генитивом с предлогом код означава однос према апстрактним појмовима, семантичку вредност имамо само у фигури, у преносном значењу.

б) Генитив с предлогом код употребљава се у оваквом значењу у функцији допуне управном глаголу, тј. у функцији даљег, неправог објекта као у већ наведеној реченици: *Јуре се чешиће распитивао код трговца*, која уствари значи што и да је употребљена у облику: *Јуре је чешиће распитивао трговце* и као у примерима: *Имућнији су тражили код њега помоћи* (В. Новак, Под Нехајем, 37). — *Тако себе одајем код сама шефа полиције, код сама краљевског намјесника* (А. Цеса-

рец, Златни младић, 240). — Он се несрећник стално улаги-
вао код вас (разг.). — Настојали су да се додворе код
нових домаћина (исто). — Многи се код наше
удворе (Вук), у којима ова предлошко-падежна веза има
функцију намене, где тј. означава коме је намењено оно што
се казује управним глаголом (тражили су помоћи њему, ода-
је себе самом шефу полиције, улагује се вама, настоје да се
додворе вама).

6. а) У природи је нашег језика и употреба генитива с
предлогом код с пермисивним (допусним) значењем, које ни
раније није остало незапажено (в. Т. Маретић, Грамати-
ка II 1931, 492), какво имамо у примерима: *Срамота би била*
да Турци дођу у моју кућу па и код толике славе
и имена мога да у њој ништа не нађу (Вук, Даница
I, 82). — *Куд би ти узео онога губавог код тако красних*
коња (нар. приповетка). — *Код све његове не-*
спреме и незнања дела су његова остала цењена
(Јб. Недић, превод Голдсмитова Векфилдског свештеника,
XIV). — *Код великог броја присталица, он*
се овде нашао усамљен (И. Андрић, Проклета авлија), где
би појам с именом у генитиву, по правилу, требало да буде
сметња ономе што се ипак дешава. Зато се може рећи да
је у овим и оваквим случајевима употреба генитива с пред-
логом код синтаксички синоним са зависном допусном ре-
ченицом, којој је ова предлошко-падежна веза ту стил-
ска опозиција. Она овде, али не само овде, има додира у зна-
чењу и с предлогом *пored* уз исти овај облик.

б) А веза предлога *крај* с генитивом у тој служби јој је
потпуни синоним: У то се лако уверити када се са претход-
нима упореде примери:

Крај све недаће у животу бијаше својој дјецци до-
бар и предобар (Ј. Драженовић, Повијест једнога вјен-
чања, 13). — *Ни крај најбоље воље* не мога открити смрт
у природи (Б. Поповић, Огледи, 154). — *Стога је Мара*
крај свега протежирања старијих, остала подређеном
(В. Петровић, Варљиво пролеће, 438). — *Крај свега ве-*
ликог господарства... поштени Матковић мало је сте-

као (Ј. Козарац, Мртви капитали, 22). — *Крај свег детињег опирања да не иде у службу, дадоше га једном богатом трговцу (Б. Ђосић, Покошено поље, 294).*

7. а) Генитив с предлогом код среће се такође и у функцијама одређивања услова радње управног глагола: *Би ли ти могао кад видиш зеца да га не гађаш код пуне пушке (И. Вукићевић, Целокупна дела I, 215). — Код једнаких квалификација имају право мостарски припадљеници (Мусават 1908, 39/4). Та готово им и није до седења код толико посла (С. Сремац, Вукадин, 162). — Код тако велике тражње није ни мало чудно (М. Гарашанин, Доколице, 94). — О таквом његовом значењу у овим и оваквим случајевима сведочи чињеница што би у функцији ове предлошко-падежне везе могла бити употребљена условна зависна реченица, а да се при том у смислу онога што се казује ништа не измени; исп.: *Би ли могао да не гађаш зеца кад би имао пуну пушку* — први пример, *Није им до седења када имају толико посла* — претпоследњи и *Када се тако много тражи, није ни мало чудно*. У ова два последња случаја, зависна реченица се може схватити и као узрочна: *Није им до седења јер имају толико посла и Ни мало није чудно јер се много тражи*. А то и у примерима с обликом генитива и предлогом крај као што су: *Крај једне скупштине без опозиције... слободан политички говор био је под намесништвом немогућан (С. Јовановић, Влада Милана Обреновића, 83). — Па нисам, дабоме (био за министра) крај такве жене (Б. Нушић, Госпођа министарка, 209). — Сасвим ћу крај оваквог живота изгубити очи (Б. Ђосић, Покошено поље, 478), у којима се управо каже: да је слободан политички говор био немогућ кад скупштина није имала опозиције, да онај ко говори није био за министра када је имао такву жену и да је неко тамо предвиђао губљење очију зато што је имао онакав живот.**

б) Примери употребе генитива с предлогом крај доста су распрострањени у нашем савременом језику, нарочито у првом, па и у другом овом значењу. А у истој се служби овај предлог с генитивом, рекосмо, тако употребљава напоре

с генитивом уз који стоји предлог *код*. На другој се страни, с ова два предлога (с предлозима *код* и *крај*) уз облик генитива, као трећа њихова опозиција, и концесивно и кондиционално, употребљава генитив с предлогом *пored* и предлогом *покрај*, као што има и других предлошко-падежних веза на некима од којих ћемо се ми овде задржати, бар укратко.

8. У случајевима где, као овде, у последњем примеру с предлогом *код* имамо генитив глаголске или било које апстрактне именице, граматичари су не само стилски него и синтаксички давали преимућство употреби зависне реченице над употребом облика генитива с предлогом *код*. И свакако с разлогом.

а) И уопште су граматичари, па и најновији, на употребу предлога *код* с обликом генитива глаголских и других апстрактних именица у служби временског одређивања управног члана синтагме, односно реченице, указивали као на особину која не одговара природи нашег језика. А сасвим је сличног карактера и употреба предлога *код* с генитивом показаних заменица *ово* и *то* када се оне односе на какву радњу, збивање, мишљење или што слично. По ширини употребе генитива с предлогом *код* у овој функцији, како у језику наших књижевника тако и у свакодневном, разговорном и пословном језику — то се, међутим, не би могло рећи. И доиста бројни примери као што су:

Ови банови имају највећи уплив *код* бирања краља (Ф. Рачки, Борба Југословена, 104). — Племићу се наругао *код* избора за Академију (А. Г. Матош, Огледи 1905, 163). — Та је сестра добила своју прђију *код* удаје (Вј. Новак, Подгорске приповијести, 6). — Затим ми је понудила да останем с њима *код* вечере (Исти, Два свијета 1901, 185). — Као такав судјеловао је *код* улаза генерала Рукавине (Ђалски, Љубав лајтнанта Милића, 12). — Сусједе јој помажу *код* кухања (Е. Кумичић, Зачуђени сватови, 250). — Бијаху у крчми заједно *код* чаше вина (А. Ковачић, Приповијести, 94). — Сјутрадан *код* кафе преговараху (В. Цар Емин, Под сумњом 1918, 112). — Био је *код* сваког одлажења нервозан (М. Не-

хајев, Бијег, 5). — А код вечере је био замишљен и озбиљан (М. Крлежа, Излет у Русију, 94). — То је дебели старији професор који је зарадио код тога предавања дебеле паре (Исто, 62). — Осетио је његову топлу руку код руковања (Л. Перковић, Новеле, 21). — По-вео (ју је) да се нађе код вађевине (Ј. Веселиновић, Селанка, 12). — Код саслушавања утврдило се да он злоупотребљава царску диплому (Ј. Радонић, Ђорђе Бранковић, 152). — Све је то узаврело и устрчало се код западних церемонијала (И. Андрић, Травничка хроника, 32). — Би мало узбуне код првог регрутовања (Исти, Приповетке, 81). — Зашто ме запиткују код повратка (Д. Тадијановић, Пепео срца, 90). — Да смо се виђали само код ручка, ми бисмо били срећни (Наша књижевност I, 1945, 244). — Лијечникова је дужност да прегледа свако дијете код улаза у љетовалиште (Санитетско законодавство 1930, 44). — Ко се затече код патворења вина, вино ће се запленити (Привредно законодавство, 3). — Предлози имају бити састављени код годишњег уживања прихода (Шумарско законодавство 1930, 29). — Код одређивања висине кредита Управни ће одбор водити рачуна... (Закон о аграрној банци 1929, 50). — Без обзира да ли је код замене протеста суделовао протестни орган (Менични закон 1929, 98). — Техничке сметње код давања струје имају се одмах уклонити (Закон о радњама 1931, 48). — Имају права да буду код попуњавања службених места у државним надлештвима (Закон о чиновницима 1928, 15).

Овде наведени број примера сведочи да је употреба генитива с предлогом код у овој функцији доста распрострањена. По бројној сразмери тих примера запажа се да је она код писаца из западних крајева нешто шира. Али је — и то се из наведених примера може закључити — употребљавају врло познати књижевници и на истоку. А осим тога, пада у очи да је ова особина скоро уопштена у законодавној литератури, у којој је уочљива тенденција да изражавање буде што сажетије, а где, понекад, управо и услед тога, срећемо језичких појава које се не могу сматрати исправним (ис-

пор. горње примере: *Ко се затече код патворења вина, вино ће се запленити*, где је у другом делу требало рећи: *вино ће му се запленити*, и *Без обзира да ли је код замене*, где треба рећи: *без обзира на то да ли је* итд.

Ширина употребе у језику писаца, коју смо овде потврдили навођењем великог броја примера за њу, ипак не може бити оправдање за признавање књижевног карактера употреби генитива с предлогом *код* у функцији временске одредбе. Чињеница што за овакву употребу те предлошко-именичке везе нема ни једног примера из народне књижевности и што, бар колико је нама познато, није досад потврђена употребом у било којем народном говору, наводи на закључак да ће она бити страног порекла (види, између осталог, и белешку у Нашем језику за год. 1933, стр. 27, а исп. и оно што П. Будмани у Рјечнику Југославенске академије, књ. V, стр. 147 каже „остати код чега може значити да оно не буде друкчије. У наше вријеме може бити према немачком језику“. У вези с тим треба истаћи да Будмани на истом месту у непосредно претходном ставу без икаквог објашњења наводи примере: *Колика ће тва бит слава код дошастја срећна твога* (из Ј. Палмотића) и *Код колебања извучена задужница* (из Јуридичко-политичке терминологије) — дакле за употребу генитива с предлогом *код* у функцији временске одредбе. Али та два усамљена примера не могу бити доказ за домаћи карактер такве употребе ове предлошко-падежне везе. И она ће, и по нашем мишљењу, бити туђег порекла. А будући да је ово синтаксичка појава, ни ми јој, као са стране примљеној, не можемо признати ранг књижевнојезичке особине, и поред све ширине њене употребе, о којој је било речи.³ За њеним усва-

³ Такво порекло везе генитива с предлогом *код* у овој служби претпоставља и А. Менац у чланку *О промијени у значењу приједлога код*, објављеном у загребачкум Језику XI, 72—78, у коме она износи мишљење и новијих граматичара српскохрватског језика, као и неких других љубитеља његове чистоте, који се противе употреби предлога *код* у функцији временске одредбе. Иако и сама констатује да се у језику писаца врло често срећемо с овом предлошко-падежном везом, управо у функцији временског одређивања онога што се казује управним глаголом, она такође мисли да се таква употреба не може сматрати исправном у књижевном језику.

јањем уосталом и нема никакве потребе, јер за исказивање свих случајева с њом имамо домаћа језичка средства, о већини од којих говори и А. Менац у своме сад поменутом чланку. Најчешће је то веза локатива с предлогом *при*, којом би се у највише случајева сасвим срећно могао заменити генитив с предлогом *код*, нпр.: *Имају највећи уплив при бирању краља; Би мало узбуђења при првом регрутовању; Племићу се наругао при избору за Академију; Сусједи јој помажу при кухању; При првом кораку одстаде неодлучан; Осетио је његову топлу руку при руковању; Лијечничкова је дужност да прегледа свако дијете при улазу у љетовалиште* итд. А може то бити и веза истог овог облика с предлозима *у* и *на* (*у свакоме послу, он се док ради...; Основно је у свему томе; Валија је и даље остао у уверењу; у одређивању висине кредита; синоћ на вечери рече ми; Бијашу у кафани на чаша вина; Немам права да на овој јубиларној представи не присуствујем; На првом кораку остаде неодлучан* итд.); затим веза с предлогом *приликом*: *Та је сестра добила своју прђију приликом удаје, Био је приликом сваког одлажења нервозан, приликом саслушавања утврдило се...*), па онда с прилошким изразом: *за време*: (*Повео је да му се нађе за време вађе вина, за време саслушавања утврдило се; Да смо се виђали само за време ручка, били бисмо срећнији*). А може у функцији ових веза бити употребљена и цела временска реченица која одређује када се врши радња означена генитивом: *Осетио је његову топлу руку када се руковао..., Сусједи јој помажу када куха, А када је вечерао, био је замашљен*) итд.

Рекли смо већ да је сличног карактера употреба предлога *код* с генитивом показаних заменица ово и то, какву имамо у примерима: *Аракчејев је безобзиран у освети, а код тога лукав и подмукао* (М. Прелог, Историјски портрети, 19). — *Сетила се код тога и једне пријатељице* (Вл. Ливадић, Новеле, 1910). — *Кад нешто тврди, онда остаје код тога* (В. Луначек, Четири актовке, 26). — *Молим вас,*

кад већ примате посете, да код тога будете дискретнији (М. Крлежа, Господа Глембајеви, 48—49). — Наслањајући се код тога о леђа кочијашева... (К. Ш. Ђалски, Диљем дома).

И овде је, дакле, генитив с предлогом код употребљен у функцији временске ознаке у значењу за време тога. Али у оваквим примерима боље одговарају предлошко-падежне везе уз то, у вези с тим и при том; исп.: *Молим вас да при томе будете дискретнији; Кад нешто тврди, онда остаје при томе; Сетила се при томе (или: у вези с тим) и једне пријатељице; Аракчејев је безобзиран у освети, а уз то лукав и подмукао.*

б) У служби локатива с предлогом при среће се веза предлога код и генитива повратне заменице себе, сада у придевској функцији и с преносним значењем; *нормалан*, управо обично у негацији, дакле — са значењем *ненормалан*: *Он није код себе* (разг.) значи: *Он није нормалан*, — *Као да није сасвим код себе певао је своју песму по улицама* (Ј. Ивановић, Плутарх, 2).

А као једини израз, поред врло честог реалног значења наравно, веза предлога код с генитивом именице кућа употребљава се опет с пренесеним значењем: *бити код (своје) куће — добро познавати оно о чему се говори: Песник показује да је он свуда код куће* (Ст. Новаковић, Општа историја пњижевности III, 150). — *У њима је он заиста више био код своје куће* (Б. Поповић, Огледи, 181).

9. а) За означавање онога што је у власништву, у поседу, у домену, на послу, у служби, у схватању, у границама појма, па и при појму с именом у генитиву — напореда с предлогом код употребљава се и предлог у, с истим падежом. О семантичко-синтаксичкој синонимности ових двеју предлошко-падежних веза већ горе је било речи, а овде ћемо истаћи различну стилску обојеност употребе предлога код и предлога у с генитивом. У свакодневном језику неких средина, градских чешће него сеоских, и више оних у источним областима српскохрватског језика него у оним на западу, употреба предлога у с генитивом у овој функцији доста је ретка, понегде чак и непозната. И зато је представници ових

средина, кад у књижевном језику на њу наиђу, осећају као мање или више архаичну. А да је она баш у књижевном језику, и уметничком и интелектуалном, врло распрострањена, то ћемо потврдити примерима:

У тебе нема љубави за овај крај (А. Шеноа, Клетва, 538). — Расијао си се по најму у туђина (Љ. Ненадовић, Писма из Италије, 145). — У неке некавице устави се господар (Ј. Јурковић, Сабране приповијести, 77). — У очи самога поласка скупе се у њега сви пријатељи (Св. Ђоровић, Цјелокупна дјела IV, 25). — Изгледа, међутим, да је задружни покрет у нас отпочео и сувише рано (Д. Лапчевић, Положај радничке класе, 20). — У људи је настало неко расположење да се грле (Б. Нушић, Деветстопетнаеста, 51). — Те ће речи постасти општекњижевне... када се утврди да су у употреби у већине нашег народа (А. Белић, Око нашег књижевног језика, 53/54). — Покретач и обнављач савременијих политичких и друштвених струја и организација у нас (В. Петровић, Времена и догађаји, 339). — Вечерас, госпођо, у кнеза на балу, играћемо валс ко прије (Ј. Дучић, Сабрана дела III, 56). — Горјела је ватра гњевом у јесењих олујина (Вл. Назор, Епоси, 134). У жена је развијено осећање материнства (Ст. Јаковљевић, Српска трилогија I, 11). — У тебе је дјевојка за удају (Н. Симић, Браћа и кумири, 12). — Преноћићемо у мога кума (Б. Ђосић, Покошено поље, 456). — У таквих људи има срца (М. Богдановић, превод Шекспирова Отела 1950). — У брата је напротив исто лице било замагљено (Стј. Крањчевић, превод Толстојева Рата и мира I, 18). — Паре су биле све у брата (Ђ. Сијарић, Зелен прстен на води, 85). — Такав је у њих обичај (Стј. Крешић, превод Бајки О. Вајлда, 146). — А да не станује у тебе мој земљак Стојан Петровић? (Д. Максимовић, Како они живе, 116). Ето таква је машта у наших богомољкиа отоку (Р. Марниковић, Руке, 109).⁴

⁴ Број ових и оваквих примера доста је велик, и није тачна констатација Б. Милетића (у чланку: *Употреба предлога у са генитивом*. Наш језик I 1933, 115) да се предлог у у значењу код најређе употребљава.

б) Предлог *у* с генитивом, као и код с овим падежом, у функцији допуне може означавати и намену појму с именом у генитиву, као у примерима:

Или га неко *у тебе опада* (Б. Јакшић, Јелисавета, 122). — После се осмехну и заиска воде *у ње* (Исто, Целокупна дела IV, 303). — Ја бих затражила руку мис Невил *у њеног оца* (М. Грол, превод Меримеове Колombe и Кармен, 55). — Наилази још једном да затражи *у оца* банку (Исти, Позоришне критике, 71). — *У других* ти је помоћ искати (Г. Мартић, Осветници, увод). — Шта *у њих* да тражи? (М. Кашанин, Трокошуљник, 214).

Врло је занимљиво да су сви овде наведени примери, осим Мартићева, узети управо од писаца Војвођана, што не значи да их нећемо срести и код других књижевника. Занимљиво, кажем, зато што је Н. Грујић пре више од 100 година Вуку Караџићу (у примедбама на његов превод Новог завјета) замерао на употреби генитива с предлогом *у* уз глаголе овога значења, дајући ту предност вези генитива с предлогом *од* над овом. Осврћући се на то (у Јужнословенском филологу XXVI, 121) ми смо истакли да су ово две значењске нијансе (које је, истина, доста тешко осетити); да у вези генитива с предлогом *од*, тј., имамо у ствари аблативно значење јер глаголи *искати*, *тражити* и сл. у томе случају претпостављају и добивање онога што се од некога тражи.⁵ А везани с допуном у облику генитива с предлогом *у*, ти исти глаголи значе само да се когод обраћа некоме с извесним тражењем, искањем, и ту онда имамо нијансу намене; цела синтагма, онда значи *искати*, односно *тражити коме што*. И генитив с предлогом *у* је овде пре семантичко-синтаксички синоним с дативом имена дотичног појма него с предлогом *код* уз облик генитива. А ово је један од бројних доказа да је семантичко-синтаксичку синонимност могуће

⁵ Б. Милетић (на мало пре означеном месту) наводи већи број глагола овога и сличних значења с допуном у облику генитива с предлогом *у*, а даје за то и примере: *Заште у њих једно теле; Те земље и многе друге купе у цара Мурата; Што би год њежна женица купила у добрих људи, то би даље склањала од мужа.*

одредити тек у контексту, у целој језичкој ситуацији — најмање у једној синтагми.

в) У највише случајева наведених у претпоследњем ставу и у највише других сличних примера семантичко-синтаксичка вредност генитива с предлогом *у* иста је као у случајевима с употребом предлога *код* и обликом генитива у тој служби. Идентична је, штавише, та вредност и у примерима као што су већ наведени (у тач. 2. б): *Јесте ли бар послјије мшлн у адвоката* (И. Ђипико); *Не долази одакле он мисли, него је, каже, ишла у неке своје суседе* (П. Поповић, Из књижевности II, 91); *Па отишла право у адвоката* (Б. Нушић, Народни посланик, 31) и њима сличним, у којима се овом предлошко-падежном везом означава долажење у средину лица с именом у облику генитива.

10. Међутим, тамо где имамо посесивно значење генитива с предлогом *у*, ми уочавамо три могућности употребе предлога *код* напоредо са *у* у томе значењу:

а) Где се предлогом *у* уз облик генитива означава однос припадања: карактера, схватања, навике, или било какве особине — имаоцу те особине, као у примерима: *Код Марка је чудан адет био* (нар. песма). — *По разноме њиховом накиту / Нема ти им, брате, различности / Ван што сада познаш оба двоје, / Као што је адет код сватова* (Ј. Ботић, Дела, 43). — *Код ње је диван глас за певање* (из још необјављене обраде великог Речника Српске академије наука и уметности). — *Ствараш претпоставку о постојању других порока код Вековића* (О. Давичо, Песма) који имају потпуно исто значење са горе (у т. 9. а) наведеним примерима: *У тебе нема љубави за овај крај, У жена је развијено осећање материнства, Такав је у њих обичај и Ето таква је машта у наших богомољки на отоку*, у којима би предлог *код* исто толико био на своме месту колико и предлог *у*, као што у претходним примерима место *код* би могао бити употребљен предлог *у*, а да се значење (посесивно) ни у чему не измени.

б) У случајевима пак какав имамо у познатом стиху из народне песме: *У Милице дуге трепавице*, затим у реченицама: *Знате ли да су у кита уста као механа* (М.

Глишић, Целокупна дела I, 32), *Али су слабе очи у старца* (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 185), *Очи му свијетле и преливају се као у мачке из мрака* (П. Кочић, Целокупна дјела I, 165) и сл. примерима, где се генитивом с предлогом *у* означава однос припадања једног интегралног дела целини с којом је он неодвојиво везан — у говорном језику извесних средина, па и већих културних центара, напоредо с предлогом *у* среће се и предлог *код*. Али га у доста обимној грађи из језика великог броја писаца, која нам је при руци, нисмо нашли у овој функцији, па се не може рећи да је ту употреба с предлогом *код* напоредо с предлогом *у* својствена књижевном језику.

Тамо где имамо опет интегралне делове целине, али ипак одвојиве од ње, као у примерима: *почетак у чарапе, петља у мреже, грлић у пушке* — напоредо са *у* и у данашњем језику још чешће од *у*, употребљава се предлог *од*, такође с генитивом наравно: *почетак од чарапе, петља од мреже и грлић од пушке*.⁶

в) Најзад, за означавање односа припадања између сродника, па и односа припадања живинчета или било каквог појединог предмета његову власнику, у каквој служби у књижевном језику срећемо генитив с предлогом *у*: *Она је била једино дете у оца* (Ј. Веселиновић, Сlike из сеоског живота III, 91). — *У мајке је ћерка била ко дан лепна ко цвет чедна* (М. Митровић, Песме, 53). — *У Бурмаза је кћи и по* (Л. Лазаревић), — *Ех, каква је била у мог мајстора кобила* (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 258). — *У Илије млада оста љуба* (нар. песма). — *Секула је јединац у мајке* (исто). — *У Илије у Ђидије лепати је кћи* (исто). — уопште се не јавља предлошко-падежна веза с предлогом *код*.

11. а) А ни предлог *код*, ни предлог *крај* не употребљавају се свакад напоредо ни у случајевима означавања непосредне близине појму с именом у облику генитива, уз који стоје. Када је горе (у т. 3. б) било речи о њиховој синонимности у тој функцији, речено је да и ту има нијансе у зна-

⁶ Исп. *Посесивне форме у српскохрватском језику*. Годишњак Скопског Филозофског факултета IV (1940), 44—45.

чењу. А та се нијанса осећа у тамо наведеним примерима из Шимуновића: *Поздрављао сам весело сваку јелу што се дизала крај пута* и Андрића: *Ко вам даде да садите ове рогове крај пута*, у примеру из Б. Ђосића: *Једна велика капија, мрачни ходници, потиштени људи крај зидова* (Покошено поље, 25) и њима сличним. И доиста се не би могло рећи да су се јеле дизале код пута и да су се рогови садили код пута. Треба имати на уму да код означава једно одређено место у непосредној близини појма с именом у генитиву. А предлог крај, који се такође употребљава за означавање таквог места, уз то још одређује и место у близини појма означеног генитивом које се протеже на извесном просторном размаку. А кад је реч о јелама које се дижу крај пута — морају се претпоставити јеле које се нижу једна до друге на већем простору поред пута, свакако на извесном размаку. То исто важи и о роговима који се саде крај пута и о људима који потиштени стоје (или седе) крај зидова. У ова три примера о којима сад говоримо, као ни у другим таквим случајевима, предлог код се, дакле, не би могао употребити напореда с предлогом крај. Овом последњем предлогу уз облик генитива семантичко-синтачки синоним је предлог поред с истим именским обликом.

Ако оба појма, и појам према коме се одређује просторни однос, и онај с именом у генитиву, заузимају простор на одређеном размаку, ту се сва три ова предлога с обликом генитива могу напореда употребљавати. И доиста, у примерима:

Наш бивак налазио се крај *циганских кућа* (Ст. Јаковљевић, Српска трилогија II, 263). — У једном питоmom винограду крај *села* било је окупљено скоро читаво руководство (Ј. Поповић, Истините легенде 71). — Ако си видео оне нове куће крај *станице*, то ти је све његово (Б. Ђосић, Покошено поље, 453) —

тешко би било рећи да и код и поред, у служби коју врши предлог крај, не би били на своме месту.

б) Међутим, ако је предлог с обликом генитива просторна, боље рећи просекутивна одредба глагола кретања поред појма с именом у генитиву, као у случајевима какви су:

И кад је Здунић пролазио *крај куће* поздрави га Јован (Ј. Турић, *Игра животом*, 19). — Брзо мину *крај људи* (П. Кочић, *Цјелокупна дјела I*, 379). — *Крај ватре* пролазе црне људске слике (Ј. Лазаревић, *Целокупна дела*, 267). — Ништа друго није видела, до ли коњаника, како *крај ње* јаше (Ј. Козарац, *Мртви капитали*, 64). — Дође *крај великог хана* (И. Андрић, *Приповетке*, 98). — Тешко мајци *крај деце* је проћи (М. Огризовић, *Хасанагиница*, 162). — Свечаним кораком, тих и достојанствен, прошао је *крај њих* (С. Пандуровић, *превод Шекспирова Хамлета*, 21), —

предлог *крај* се у истом значењу употребљава напоредо с предлогом *поред*. И у овоме су случају синтагме с предлозима *крај* и *поред* уз облик генитива потпуни семантичко-синтаксички синоними. Предлог *код* се, међутим, у тој служби не употребљава напоредо с њима.

12. а) Од предлога сложених с предлогом *крај* — *покрај* с обликом генитива најчешће, и готово једино се употребљава с овим значењем — ту као трећа опозиција предлога *крај* и *поред*. Њему то значење уосталом даје први део сложене — *по*:

Садила је смиље и босиље *покрај пута друма царскога* (нар. песма). — Па ме носте шептели сокаку *покрај бјела Меримина двора* (исто). — Пут је водио *покрај шљивика воћњака* (Ј. Козарац, *Мртви капитали*, 22). — Пролазе на прстима *покрај велике собе* (Ј. Лазаревић, *Приповетке I*, 84). — Гледала (је) како гуштерица *покрај ње* бјежи (Д. Шимуновић, *С Крке и Цетине*, 9). — Курири на мотоциклима су непрестано промицали *покрај логора* (С. Јаковљевић, *Ликови у сенци*, 201). — Просвира ми метак *покрај самог ува* (Б. Јевтић, *Дани на Миљацки*, 89). — Она гледа право *покрај њега* и *његове главе* (Б. Чиплић, *Јаруга*, 21). — И тако сам најзад пошао кући *покрај воде* (М. Богдановић, *превод Коле Брењон од Р. Ролана*, 94). — У руци је носио боцу и махао том боцом *покрај себе* (Ђ. Сијарић, *Зелен прстен на води*, 104).

б) А употребљава се, дакако, и овај предлог у семантичко-синтаксичким ситуацијама где би напоредо с њим могли бити употребљени и прост предлог крај и код као у примерима: Сједимо до ње покрај гомиле драча (Н. Лопичић, На камену, 76). — Цар Лазаре сједе за вечеру / покрај њега царица Милица (нар. песма). — *И док тако стојиш бледа покрај мене, хтео би ти узет и душу и зене* (Ј. Радуловић, За утехом, 100). — Употреби предлога код и крај у последњем и претпоследњем примеру чинили би сметњу једино захтеви версификације.

М. Стевановић